

Allmenningenes heltesaga¹ **Markedsmodeller uten empirisk støtte**

Economics as a social science
is a big expensive dead end
Harrison White (2001)

Per Otnes

Sammendrag

Som fersk sosiolog med økonomi i fagkretsen så jeg positivt på bruk av markedsmodeller som RAT – rational action theory – i samfunnsvitenskapen. Etter tiårs forskning er det derfor overraskende å se at dette var dårlig begrunnet. Det var ingen hensikt bak, det bare viste seg at modellene tåler møtet med faktiske forhold dårlig. De det gjelder er Coleman-Hernes' byttemodell for makt, Whites modell for flyttekjeder, eller noen anvendelser. Ikke minst gjelder det Hardins 'allmenningenes tragedie', og von Neumanns 'fangens dilemma'. Artikkelen argumenterer empirisk for at disse bør forkastes. Tilknyttet dette er en teoretisk diskusjon ut fra Rousseau og hans tilbakevisning av Hobbes' Leviathan. Dagens nyliberale RAT-teori er temmelig immun mot kritikk. Rousseau som forsto at hans samtids overklasseinteresser også var det, utformet et alternativ *uten* direkte kritikk, *Samfunnspakten*. Folkeviljen, allmenviljen skal rå, ikke eiere eller storfolk. Når moderne tenkere som Habermas og tildels Rawls prøver noe lignende blir de mest oversett eller bortforklart. Likevel er idéer à la Rousseau fortsatt utfordrende.

Klassisk ledemotiv

Det er ingen som har midler til å unngå det som vil underkaste seg markedets tvang', sa Max Weber.² Tanken om markeder som ut fra alles snevre egen nytte

angivelig automatisk skal skape balanse, effektivitet og velstand for alle³ satte ikke større spor i Webers verk. En økonomi med sterke offentlige inngrep var en selvsagt ting for økonomer og andre samfunnsforskere helt til langt ut på 1960-tallet. Siden har stemningen snudd; vi fikk 'høyrebølge' og nyliberale teorier. Men en ny vending er på gang i dag. Nyliberalismen kan nærme seg en krise etter tiår med framgang og hegemoni.

Her skal det handle om noen misvisende og overmatematiserte nyliberale atferdsmodeller, bl.a. de som boka *Society and Economy*⁴ analyserer, 'allmenningens tragedie' (AT) og 'fangens dilemma', PD.⁵ I AT tenker man seg at mange små brukere av samme felles ressurs, f.eks. et fellesbeite, vil ødelegge ressursen fordi alle prøver å øke eget utbytte på bekostning av de andres (Hardin 1968). I PD er tanken at to kriminelle som er siktet for samme lovbrudd blir lovet at den som tilstår først skal få lavest straff, forutsatt at den andre siktede ikke tilstår. Mens den som fortsatt ikke tilstår når den andre har gjort det, blir lovet strengeste straff, strengere enn hvis begge tilstår. Hvis ingen tilstår, får begge samme, litt lavere straff enn i sistnevnte tilfelle. Men før disse to skal vi ta for oss noen andre beslektede modeller.

Kritikken av RAT-modeller har lange røtter. Ikke bare Weber men også teoriene til Durkheim, Cooley og Parsons ble til som en kritikk av markedsteoriene, utilitarismen, som klassikerne holdt for å være en utilstrekkelig, ja, misvisende samfunnsforståelse.

Coleman-Hernes' byttemodell

Min prosess begynte med magisteroppgaven om tillitsmenn i Norges fiskarlag (Otnes 1966). Den bygde på en tidlig utgave av J. S. Colemans modell som forklarer politiske avgjørelser som en slags bytte, 'politisk hestehandel': Man bytter stemmegivning i saker hvor man har stor kontroll, men liten interesse i utfallet, med andres stemmer i saker hvor man har mindre kontroll og større interesse, nesten et slags pengeløst marked for stemmer. Modellen er seinere sterkt utvidet og anvendt av Coleman selv (1990), og i Norge av eleven Gudmund Hernes (1971, 1973). Den er også grunnlaget for den første maktutredningen som han ledet (NOU 1983:3, og Otnes 1987, jfr. under).

Men modellen stemte ikke, landsstyremedlemmene i Fiskarlaget kjente godt tankegangen om 'hestehandel', og hadde muligheter til slikt. De ble ikke brukt likevel, fordi de tilstrebet enstemmige avgjørelser, ikke voteringer med flertall og mindretall. En grunn til det igjen var at Fiskarlaget iallfall den gang var under sta-

dig latent trussel om splittelse mellom nord- og sørnorske fiskere, slik at det å markere tydelige flertall og mindretall kunne true enheten.

Det var en overaskelse at modellen ikke stemte,⁶ og lenge usikkert hva det impliserte; i utgangspunktet hadde jeg ingen reserverasjoner mot Colemans tankegang, en naturlig ting med bakgrunn fra lavborgerlig Høyremiljø i Trondheim på 40-50-tallet. Kontakten med studentmiljøet på sosiologi i Oslo fra 1962 av avfødte langsomt andre tanker. Og arbeidet med Samuelsons *Economics* (1964 og senere utgaver) overbeviste meg om at samfunnet trengte en stor og handlekraftig offentlig sektor. Men i første omgang var Colemans modell bare en velkommen klargjøring av en ulen sosiologi for en som ikke var redd for matematikk.

Coleman var gjest på instituttet i Oslo omkr. 1967-68. Han var selvsagt klar over forskjellene mellom gruppeavgjørelser som foretrekker enstemmighet og slike som nøyer seg med flertall. Han anbefalte meg å lese Ostrogorski (1902), 'Russlands Michels'. Men som økonomisk liberaler tenderte han til å neglisjere empirisk-historiske moteksempler til hans egen matematiske modellbygging.

Flyttekjeder

I et engasjement på NIBR 1979-81 var vi et team⁷ som skulle prøve ut en modell for boligpolitikk, en modell kalt 'flyttekjeder', inspirert av Harrison Whites *Chains of Mobility* (1970). Modellen til White var en ny over-matematisering, men han hadde data også, hentet fra karriereforløp i kirkesamfunn: Hver gang et biskopat blir ledig er det sannsynlig at en prost e.l. rett under i kirken hierarki rykker opp, og under prosten igjen en prest, en kapellan, en nybakt teolog osv. White fant slike mobilitets- eller flyttekjeder på opptil åtte ledds lengde. Hver ny ledig biskopstilling er stundom til glede for et ganske stort antall underordnede.

Generalisert, men ikke av ham selv, er Whites tankegang også kjent som 'trickle down-theory':⁸ Hvis man vil bedre situasjonen for de svakt stilte, er det lurt å gi de best stilte nye fordeler, for så å la det 'dryppe ned' i lagene under dem. 'Stilling-ledig'-kjedene til White er i seg selv snarere en modell for demografi⁹ (suksessjon) enn for markeder. Men i den generaliserte utgaven blir det klart at den har med fordeling av ressurser å gjøre, omtrent som markeder. Vårt teams problem var å tilpasse modellen til mulige tiltak i norsk boligpolitikk.

Teamarbeidet varte halvannet år. Først etterpå kom følelsen av at dette var nesten som å ta et kjedebrev alvorlig. Elementær potensregning viser at kjedebrevrekka uttømmer landets befolkning etter forbløffende få ledd; for fem videre-sendinger pr. avsender når man det dobbelte av Norges befolkning etter bare 10

ledd. Derfor regnes kjedebrev med rette som lureri av godtroende mennesker.

Flytte- eller mobilitetskjedemodellene har nokså lik struktur, særlig i den ekstreme trickle-down-formen hvor det er best for de fattige at de rikeste får det enda bedre, for da vil det 'dryppe' goder ned fra dem. Feilen med modellen er at den ikke bringer inn hierarki og antall. Hvis kirker flest var organisert slik at det var akkurat like mange biskoper som proster, prester, kapellaner osv., så ville virkningen av et ledig biskopat nå langt. Men ingen hierarkier er slik; det er alltid færrest på toppen og stadig flere nedover i rekkene. Overført til boligpolitikken, hvis de rikeste får enda finere boliger så kan det nok bli en ledig, litt mindre fin bolig som en litt mindre rik kan flytte inn i, osv. Men prosessen når aldri langt, eller rettere sagt, den kan aldri nå mange, fordi antallet øker nedover i hierarkiet. Dessuten vil noen rike beholde sine gamle boliger selv om de anskaffer noen nye og finere.

Dermed har vi avslørt en modell som tjener til å styrke eller unnskyldte de sterke og henvise de svakere til resignasjon, venting på det uvisse etter falske løfter. I et intervju i 2001 blir White¹⁰ bl.a. spurt om han kan se sin egen karriere som flyttekjeder. Det viser seg at han ikke kjenner til kjeder med mer enn et par ledd. Hans egne kjeder kan jo likevel ha hatt flere ledd. Men det understreker at modellen er utpreget 'etic' som antropologene sier, de fins ikke i de berørte aktørenes bevissthet, bare i den akademiske analytikerens.

Exorbitant Exchange, empiriske tester av byttemodeller

Boka *Exorbitant Exchange* (Otnes 1987) viderefører kritikken av Hernes' og Colemans modell. Det vil føre for langt å gi noe referat, men svært kort sagt er den en grundig gjennomgang av sju forsøk på å etterprøve Coleman-Hernes-(CH)modellen, som nevnt en matematisering av tanken om at aktører i gruppeavgjørelser kan bytte høy kontroll over saker de har liten interesse i med økt kontroll over saker de har stor interesse i, 'hestehandel' populært sagt. Eller kjøpslåing allment – med Hernes' eget populariserte eksempel, 'i et forhold har den størst makt som er minst interessert'. Som også nevnt er CH-modellen et hovedgrunnlag for den første norske maktutredningen, jfr. NOU 1982:3.

Jeg lette fram empiriske data, fra Stortinget til Darfur,¹¹ og fra USAs velferdsprogram til maktstudier i tyske bysamfunn. Analysen konkluderte med alvorlige svakheter for dem som mente å ha bekreftet modellens forutsigelser. Det er vanskelig å operasjonalisere størrelser som interesse i, og kontroll over saker til avgjørelse. Og den avhengige variabelen var nesten banalt enkel, en sosiometrisk indeks bygd på spørsmål som 'vilke tre i din gruppe vil du si har mest makt?'

Hernes' datakilde var surveyer av stortingsrepresentanter. En kritisk gjennomgang av hans statistikk som bygde på sammenligning av korrelasjonskoeffisienter, viste at enklere modeller forklarte omtrent samme del av variansen som CH-modellen, og at forskjellene var meget små (Otnes 1987:55, 177-8).

En annen formell-dogmatisk modell kunne på grunnlag av matematisk spillteori bevise at en modell med *logrolling* eller 'hestehandel' i gruppeavgjørelser, umulig kunne 'clear the market', dvs. at alle mulige bytter som gir utbytte også blir gjennomført (Shubik & v.d. Heyden 1979). Hernes hadde i et upublisert notat ment å kunne bevise det motsatte ut fra matematisk analyse, noe Shubik tilbakeviste (Otnes 1987:169-70). Det er i og for seg ingen tvil om at 'hestehandel' forekommer, men som regel sjelden, og dessuten slik at byttene aldri kan ende i balanse. Også i politikken er det vanskelig å trekke grensa mellom hestehandel og lureri. Og i politikken har de ikke en gang noen kontrakt- eller kjøpsrett (se under).

Økonomi som ideologi?

Ideologikritikk har kommet i en viss miskreditt i seinere år. Her bygger vi på Lukács (1984:10), som advarer mot å se ideologibegrepet som tvers igjennom 'falsk bevissthet' eller usannhet. 'Det fins ikke noe entydig svar, verken metodologisk eller saklig, på spørsmålet om ideologiene er sanne eller falske' (s.st.). En ideologi kan etter dette utsettes for holdbar kritikk iallfall til dels på samme måte som et vilket som helst faktisk utsagn.¹²

Men hva som utgjør et 'faktisk' utsagn er kulturelt betinget. Et historisk eksempel: Læren om 'kongedømmet av guds nåde' og om adelens 'blå blod', dvs. deres 'medfødte rett' til makt, ære og store landeiendommer, var før 1789 utvilsomme dogmer, 'fakta'. I dag er disse avslørt. Selv om 'alle' i sin tid trodde det, eller ikke torde si det høyt hvis de ikke trodde det, var det feilaktig ideologi, selv om det var 'gyldig lære' så lenge det varte. Vi vil åpne for tanken om at 'markedet' en gang i fremtiden kan komme i lignende stilling.¹³ Markeder flest styrker sterke aktører og svekker svake, og ved å framstille dette som nesten en naturlov – jfr. Shaikhs artikkel i denne årbok – bidrar økonomifaget til å legitimere stor og økende ulikhet.

Men bak avsløringen, bak skiftet bort fra blått blod og guddommelig nåde, spilte Rousseaus (1964, orig. 1762) lære om *samfunnspakten* en avgjørende rolle: Statenes sentrale og lokale ledelse skulle bygge på folkeviljen, på 'folkets nåde', ikke guds. Men Rousseau *kritiserte* ikke kongdømme og adel, han hadde både forbundsfeller og fiender blant dem. Han la istedet grunnlaget for et radi-

kalt forskjellig system, demokrati og almene frie valg av ledere.¹⁴ Han skiller mellom egenkjærlighet og selvkjærlighet (*amour propre* og *amour de soi*), og på makroplan det tilsvarende, alles vilje contra almenviljen (*volonté de tous* og *volonté générale*). Disse skillene er grunnleggende for all seinere samfunnsfilosofi, fra Kant til Rawls og Habermas, og for alle demokratiske konstitusjoner. Den spontane egeninteressen er ikke grenseløs eller umettelig. Og summen av viljene i et samfunn kan finne et balansepunkt – Arrows (1951) 'bevis' for at preferanser for en gruppe ikke kan bygge på summen av medlemmenes, er for lengst tilbakevist (Shubik 1982:122). Logikk à la Rousseau kan altså ramme også markedstenkningen.

Gjensidig avhengighet, ikke individualisme

Hermed ikke sagt at Rousseau hadde rett i ett og alt. S&E s. 125 foreslår et alternativ til hans åpningssetning 'Mennesket er født fritt, og overalt er det i lenker' (1964:351), nemlig 'Menneskebarnet fødes i bunnløs avhengighet, og overalt fortsetter det slik'. Det er den gjensidige avhengigheten mennesker imellom som er grunnleggende, ikke den individuelle friheten. Den totale individualismen er skinn, mens avhengigheten er et materielt faktum. For hvis man med Ibn Khaldun (1967, orig. 1377) prøver å tenke seg en person som lager alt han eller hun trenger helt alene blir det snart klart at tanken er absurd. 'Det daglige brød' f.eks. forutsetter at noen har pløyd, sådd og høstet, tresket, malt og bakt og alt dette igjen forutsetter at noen har laget ploger, sigder, treskeredskap, møller og ovner, og atter andre minert jern, felt trær, skåret trevirke, osv. Det 'uavhengige individ' er en antropologisk fiksjon.

Alle kjenner Hobbes lære om 'alles krig mot alle' med Leviathan, den altdominerende sentralmakt, som nødvendig botemiddel. Men få vet at Rousseau avslørte dette som ren ideologi allerede i 1755 (1964:176-78). Her tenker han seg at de første som eide eiendom skremte de eiendomsløse med et fiktivt og farlig anarki, 'alles krig mot alle', for å få dem til å overse en annen, høyst reell fare, det at de slik ble lurt til å underkaste seg de førstes eiendom og makt. I et mindre kjent skrift, *Que l'état de guerre naît de l'état social*, (1964:601 ff.) latterliggjør han fullstendig Hobbes lære om en opprinnelig almen krig:

Hobbes våger å tegne et bilde av en universell krig hvor hver enkelt slåss mot alle andre. Men den avsindige trangten til å tilegne seg alle ting er uforenelig med trangten til å drepe alle andre mennesker. For idet vinneren hadde drept alle ville han havne i den ulykke å være helt alene i verden; han ville ikke ha

glede av noe selv om han eide alt.

'Mennesket blir ikke soldat før etter at det har blitt samfunnsborger', heter det samme sted. Ikke morder, torturist eller terrorist heller. Rousseau benekter selvsagt ikke at krig og blodig konflikt forekommer, bare at dette er opprinnelige og almene tilstander. 'Krig' er et sosialt, ikke et naturgitt faktum. Det framkommer som *resultat* av samfunn og kultur, ikke som opphav til det.

RAT fratatt rasjonaliteten

På dette grunnlag kan vi oppheve rasjonalistenes begrep om det rasjonelle. For når det heter seg at det i en tenkt fangens dilemma-situasjon er 'rasjonelt' eller 'mest rasjonelt' å oppnå minst mulig straff for egen del ved å tilstå i tiltro til at ens medskyldige ikke tilstår, så er *sneversyn* et mer dekkende uttrykk enn 'rasjonell'. Man er ikke uttrykk for en uangripelig matematisk kalkyle, man representerer det man må kalle en *grådighetskultur*. 'Rasjonalitetens' feiltakelse er at den ikke makter å se seg selv som kultur. Sneversyn og egoisme blir på nesten mystisk vis tilsynelatende til ren matematikk, jfr. kritikken av PD under.

For det stemmer ikke at det rasjonelle, kalkulerende og beregnende kan hente legitimitet fra matematikken. Den rene matematikk har begreper, bevis, teoremer, algoritmer osv. men den har ingen vurderinger eller verdsettinger. Et teorem kan være sant, eller falskt (hvis beviset viser seg å inneholde logiske feil), men det er aldri noe påbud eller forbud, noen oppfordring eller advarsel. Matematikken som sådan kjenner ingen moral, den likestiller for så vidt maksimum og minimum og alle mellomposisjoner. Den kan gi oss tips om en modell for *hvordan* vi kan maksimere eller minimere, men kan aldri si at vi *bør* gjøre det ene eller det andre.

Utilitarister som John Stuart Mill hadde som slagord 'størst mulig lykke for det størst mulige antall'. Bourdieu (2005:1) siterer Bergson slik: 'Il faut des siècles de culture pour produire un utilitaire comme Stuart Mill'.

Allmenningenes heltesaga

S&E kritiserer AT's 'tragiske' syn på allmenninger. Istedet påbegynner vi *the pageant of the commons*, allmenningenes heltesaga. Den inneholder selvsagt både

slag og tilbakeslag, men den har også en utvetydig happy end. For det fins allmenninger som har overlevd uskadd og ustyrt i oppimot tusen år. Tanken om at de er 'dømt til ødeleggelse' (Hardin 1968) er helt feil; et nytt eksempel på en misvisende ideologipreget modell. Det stemmer ikke at mange små brukere av en felles ressurs *må* ødelegge den fordi alles grådighet fører til at hver enkelt prøver å ekspandere på alle de andres bekostning.

Kritikken tar konkret utgangspunkt, i Oslos og Trondheims bymarker. Begge disse er (var) allmenninger, men deres historier er totalt forskjellige: Det som var Christiania bymark fra 1624 er med unntak av et par mindre parker totalt forsvunnet, 'gått over' til privat eiendom og bebygd med veier og hus. Trondheims bymark består etter over 1000 år temmelig uskadd og med lite redusert areal. Men ingen av de to historiene passer med Hardins 'tragiske' modell.

Hele historien finner man i S&E s. 21-41 ff. og i kilder som det vises til der. I kortversjon: Bymarker var i eldre tid livsnødvendige for bybefolkningen; de måtte bl.a. ha beitemark for sine husdyr. Skillet mellom by og land var et annet enn nå, for bybefolkningen drev i betydelig grad egenproduksjon av melk, kjøtt, egg, grønnsaker mm. Men det som skjedde med Oslo (Christiania) bymark fra det 17. til langt ut i det 19. århundre var *ikke* at de mange små brukere ødela ressursen ved stadig å øke hver enkelt bruk av den. Det var byens borgere med de mektigste i spissen som langsomt og planmessig stykket opp felleseiet til 'løkker' med økende areal og etter hvert mer og mer preg av privat drift og eie. De små brukerne klagde gang på gang uten at det hjalp. Det de 'store' tilegnet seg var et felles-eie, en gave fra kongen til alle byens innbyggere. De ledende *usurperte* bymarka, og det er tegn som tyder på at de må ha forstått at de ikke gikk legalt fram. Den lille provinshovedstaden var i forbløffende høy grad et vill vest hvor overklassens korrupsjon mer eller mindre åpenlyst hadde 'frie tøylar'.¹⁵

Trondheim bymarks historie i gammel tid er mindre kjent enn Oslos. Det dreier seg om et nesten tre ganger så langt tidsrom, og et areal nesten ti ganger så stort, med en beliggenhet, høyde over havet og nordligere breddegrad, som gjorde den lite egnet for annet enn hogst og litt husdyrbeite. Det fins eksempler på løkke-usurpasjon også her, men enkeltstående tilfelle, ikke den massive bevegelsen vi fant i Christiania.

Trolig vet ingen helt sikkert hvordan det skjedde, men det er utvilsomt at de mest bynære delene av marka var ødelagt per ca. 1860, ingen beiter og ingen trær lenger, bare kalde fjellknauser og vidde. Det er sannsynlig at de mange små brukerne faktisk spilte en Hardin-lignende rolle fram til da, selv om de hadde en viss konkurranse fra noe større enheter, møller, gruvedrift, salt- og kullbrenning. Men så tok byens myndigheter affære og drev organisert storstilt skogplanting i mer

enn 50 år. Det var til dels en side av velferds- og hygienetankene fra 'Venstrestatens' (Slagstad 1998) storhetstid, for de avskogede arealene var nedslagsfelt for byens drikkevanns-reservoar. Men det var også en velorganisert og entusiastisk folkebevegelse som mobiliserte bl.a. skolebarn, soldater og vanlige byborgere i mange tiår. Og ikke minst, dyktige skogsjefer.¹⁶

Per ca. 1930 hadde skogen igjen vokst seg stor og flott på det som før var bar mark. Men deretter tok storhetstidene til både Venstre- og Arbeiderparti-staten langsomt slutt, og skogentusiasmen med dem. En skogsjef på 1990-tallet så seg f.eks. 'nødt til' å hogge for salg for å dekke inn manglende kommunale bevilgninger. Idag er betydelige skogbare arealer på åsene vest for byen igjen lett synlig fra Trondheim sentrum. Men ikke uten nye protester og motkrefter. De mange små og entusiastiske brukerne av marka som friområde har organisert en protest som iallfall inntil videre har stoppet videre skjemmende hogst.

I sum et intrikat vekselspill mellom små og store interesser gjennom 150 år og mer. De små er først til skade, deretter tar den ene store offentlige eier over og gjenoppretter ressursen, for deretter delvis å snu, men bli stoppet av nye kohorter små brukere som igjen vil bevare ressursen for annen bruk.

Priser mangler i Hardins modell

Mer generelt sett har Hardins modell den merkverdige svakhet at den ikke bruker økonomiske modeller for hva de er verdt. Den trekker ikke inn *priser*, men opererer bare med en postulert trang til å maksimere *kvantum* høstet fra allmenningene. Hvis man skiller mellom mono- og poly-kultur-allmenninger på den ene siden, og åpen eller lukket økonomi på den andre, så ser man snart (S&E s. 50-53) at eksternt prisnivå, høyt eller lavt, er avgjørende for om situasjonene skal nærme seg Hardins eller ikke. Lukkede økonomier, dvs. allmenningsprodukter uten eksterne markeder, kan ikke samsvare med modellen. Uten muligheter til omsetning av overskott blir det irrasjonelt å produsere mer enn det aktørene selv kan forbruke. Men med åpen økonomi og topp priser f.eks. på trelast risikerer både private og felles skoger å bli tømt på like kort tid.

Dette kunne man kanskje avvise som 'enkelstående tilfelle', men det stemmer også i større sammenheng, Norges og det øvrige Europas allmenninger. Historieforskning (jfr. S&E s. 43 ff) viser at de norske skogs- og bygde-allmenningene har eksistert stort sett skadefri og ustyrt gjennom oppimot 1000 år, altså stikk i strid med Hardins lære. Det dreier seg om et sted mellom 10 og 30 % av landets totalareal. Og videre, forskjellige former for allmenninger er kjent og

Allmenningenes heltesaga

bevart i de fleste andre europeiske land (S&E s. 55-7). Ellinor Ostrom arbeider (1990 m.fl.) er velkjent for godt begrunnet Hardin-skepsis. Men bidraget til de Moor og medarbeidere (2002) gir enda mer solid og nyansert støtte for at Hardin-modellen som regel er misvisende (S&E s. 57-60) basert på inngående historieforskning.

Konklusjon: Det er ingen tvil om at noen allmenninger faktisk har forsvunnet, men det er uklart om det skyldes mange små eller noen få store brukeres rovdrift, begge ofte hjulpet av en modellfremmed prisboom for produktene. Men mange fler består over lange tidsrom og med lite eller ingen ledelse. Allment synes det klart at et stort antall omtrent like små brukere er en mindre trussel mot ressursen enn en situasjon hvor et fåtall store brukere dominerer. Altså fungerer Hardins modell helt i tråd med Rousseau: De små lar se lure til å se sin egen drift som trusselen, mens de store i skjul av det får ekspandere og risikerer å ruinere ressursen. Det stemmer heller ikke at allmenninger eller andre ressurser nødvendigvis red- des dersom de går over i store eieres varetekt, private eller offentlige.

Politi og røver

Den andre hovedsaken i S&E kalles 'politimannens dilemma' (POD). Utgangspunktet er den såkalte Maridalssaka som fant sted i januar 1978. Ti politier forfulgte to biltyver opp Maridalen nord for Oslo. Den stjalne bilen holdt stor fart og utsatte både seg selv og forfølgere for livsfare. Men veien ender blindt, og der ble to unge biltyvene pågrepet og banket opp – brukket kjeve og kravebein, blåmerker, blodige hårtuster revet ut. Grov politivold, og det ble de ti siktet for. Ingen benektet at noen blant de ti var de eneste som kunne ha utført volden, men hvem, og hvem hadde sett hvem andre slå? En rekke rettssaker gjennom mer enn fire år hadde som utfall at en av de ti tilstod; han hadde slått men ikke brukket bein eller revet løs hår. Denne ene ble dømt til en liten bot som han betalte. De øvrige ni tilstod ingenting og ble tilslutt frikjent, først for legemsbeskadigelse og deretter for å ha avlagt falskt vitnemål, mened.

Situasjon er i eklatant motstrid til det bekjente PD, fangens dilemma, hvor jo den som tilstår først skal få mild straff og de øvrige deretter den strengeste straff. S&E s. 68-75 ff. analyserer hvorfor. Utfordringen var å utvikle andre modeller som passet bedre på situasjonen. En av dem kalles POD eller 'politimannens dilemma'. Her godtar vi at det ikke var noe 'mislykket' tilfelle av PD som inntraff, men et bevisst, av noen parter villet alternativ, med radikalt andre belønning-

er for utfallene: Den ene (de) som tilstår, får en riktignok mild straff, mens alle andre går straffefri. Hvorfor?

Saken vakte en voldsom oppsikt og var en gjenganger i middagspressa. Mange ytret seg om forløp og utfall, deriblant ledende jurister. Og i mediaoppmerksomheten finner vi nok hoved-forklaringen; det var ikke mulig å holde spillet lukket. Samtidig var det heller ikke mulig å få utfall som ble stilt i utsikt i ett ledd av prosessen, til å framstå som troverdige i det endelige resultat. Dette åpnet muligheten for etablering av et helt annet spill enn PD, en type solidarisk spill, POD.

Få om noen vil forsvare utfallet eller dem som ikke tilsto; langt de fleste hadde nok foretrukket at voldsutøverne hadde tilstått og fått sin straff. Men når dette utfallet faktisk ikke inntraff, er det likevel vitenskapelig interessant å tolke hendelsesforløpet, utvikle nye modeller.

Spill i teori og i sosial praksis

Spilleoriens situasjoner er forskjellige fra spill i den sosiale virkeligheten.¹⁷ Grunnen er at ikke-teoretiske spill alltid har *omgivelser* som når som helst kan virke inn på spillets gang. Det er f.eks. ofte mulig å jukse, pokerspilleren med ess i ermet, eller han eller hun som klager til politiet etter å ha tapt, pengspill er jo forbudt, strl. §§ 298-99. Og straks slike muligheter fins, er det enda mer 'rasjonelt' for en spiller som bare vil maksimere egeninteressen å *jukse* til egen fordel i tillegg, så lenge jukset ikke blir oppdaget. Noen blir nok det, jfr. Enron o.l.; avslørt tilslutt, men kanskje er det mange ikke avslørte igjen. Og hvis man ønsker å unngå 'rasjonelt' juks i snever egeninteresse (*amour propre*), må man på en eller annen måte innføre kontroll og kontrollører; spillet lar seg ikke spille av spillerne alene. *The Rules are no Game* (Wilden1987).

Også andre ikke-spillere, 'randspillere', kan gripe inn; noen må jo fordele gevinst og tap når spillet er over. I ikke-nullsumspill er dette et implisitt, men opplagt behov – hvor skulle gevinst og tap ellers komme fra? Og selv i nullsumspill er det nok best at noen er der til å passe på at den som taper ikke motsetter seg å gi vinneren gevinsten. Vi har også sett at påliteligheten til partene, eksplisitte eller implisitte, kan variere, slik som at det forhørende politi ikke sikkert kan garantere at domstolene følger opp de strafferabatter¹⁸ de stiller i utsikt, noe de tiltalte trolig kan innse.

Et lignende eksempel er juks f.eks. i idrett, slik som doping. Alle vet at det forekommer og at det legges betydelig arbeid både i å utvikle metoder som er vanskelige å avsløre, og samtidig stadig mer avanserte metoder for avsløring. Et neste skritt, og ikke bare i idrett, kan bli det som i hestesport kalles *nobbling*, å snike prestasjons-

hemmende stoffer i en konkurrerende med vinner sjanser.¹⁹ En plutselig diaré eller infeksjon kan jo virke helt uskyldig. Fra mindre seriøse sammenheng som melodio- og misse-konkurranser har det lenge vært en kjent taktikk at dommere som har en personlig favoritt forsøker å sjalte ut de farligste konkurrentene lengst mulig før finalen. Helt 'rasjonelt' det, for den som er kynisk og kan unngå å bli avslørt.

Usynlige hender og markskrikereske meglere

Det er altså et problem at spill krever en setting, inngrep fra ikke-spillere, f.eks. dommere, eller nettopp forbud mot slike inngrep, som noen da må håndheve. Dette kan ligne på økonomifagets problem med å forklare hvordan 'fri markeder' automatisk finner et balansepunkt, som *clears the market*. Når den rent matematiske teorien om tilbud og etterspørsel ikke overbeviser helt, har man tydd til hjelpehypoteser som Smiths 'usynlige hånd' eller Walras (1900:44) *courtiers et crieurs*, meglere og prisutropere. Men slike forsøk er biting for det første; Smiths *invisible hand* står i en bisetning i hans vol. 1, bok 4, kap. 2 som handler om importrestriksjoner(!). Og Walras nevner såvidt jeg kan se meglere og utropere bare helt kort til innledning, som garantister for det man kan tro er 'de mest perfekte markeder', men hans egne ord er 'les marchés les mieux organisés', de best *organiserte* markeder. På de følgende over 400 sidene overtar matematikken helt. Tanken om 'usynlige' eller personlige, instituerte inngrep er etter dette biting hos de nevnte klassikerne. Man kan nok prøve å innvende at tankegangen gjennomsyrrer begge verkene selv om de nevnes eksplisitt bare i forbigående. Men tankegangen har snarere preg av en anakronistisk påberopelse av klassikerens autoritet langt ut over deres egne ord – dem er det jo så få som leser. Trolig var begrepsfestingen av *transaksjonskostnader* som problemfaktor (Simon, Williamson) en foranledning. Enten man påberoper seg Edgeworth's box eller høyere matematikk, det hindrer ikke at det forblir et faktisk problem i vilken grad de som driver handel på et marked kjenner hverandres preferanser, hvor langt de kan la seg presse osv.²⁰ Det er vanskelig å se hvordan matematikk alene skulle kunne løse dette kunnskaps-sosiologiske problemet.

Mindre kjent internasjonalt, men muligens bedre fundert er Jens Arup Seips (1968) tanke om en 'sosiologisk retning' i norsk rettstenkning, tilskrevet Stang og Knoph, dominerende fra 1910-20-tallet og noen tiår framover. En grunntanke her at næringslivets egen praksis uavhengig av lov eller andre offentlige inngrep ga styring god nok. Når vi fortsatt har et skille mellom deklarasjonelle (fravikelige) og preseptoriske (bindende) lovregler i kontrakt- og kjøpsretten er det et etterslep.

Tankegangen er ikke noen 'næringslivets selvjustis' – selv om det nok også forekommer, f.eks. at 'uskikkelige' aktører fryses ut. Det er derimot en kanskje naiv, kanskje troverdig tanke om at 'vanlig praksis', 'god forretningsskikk' innen næringslivet selv gir god nok regulering, både slik at 'uskikk' avvises, og slik at alle aktører får tilstrekkelig informasjon til å *clear the market*. En slags næringslivets egen *conscience collective* – Stang kjente Durkheims verk, en lignende men langt mer sosiologisk tanke enn Smiths *invisible hand*. At slik kollektivitet kan slå over i 'det Store Vi' (Helge Krog), et selvforsvar for store aktørers tvilsomme praksis, et som ingen små aktører våger å røre ved, er med hos Durkheim – anomi, skillet normal–patologisk – men vel ikke hos Stang.

Over og ut for Fangens dilemma?

S&E s. 96-101 diskuterer proveniensen, opphavet til spillteoriens PD, nært knyttet til den kalde krigens første fase. John von Neumann var en av A- og H-bombens fedre, en 'superhauk' i USAs utenrikspolitikk hvor han var rådgiver. En hovedanvendelse var nettopp den daværende spente utenrikspolitiske situasjon mellom de to 'supermaktene'. Det kan tenkes at spillet snarere var av typen Chicken enn Prisoner, det fikk vi heldigvis aldri vite, for det verste utfallet i Chicken er jo total ødeleggelse av begge spillers parter. Altså er det mulig at begge så spillet som PD. Men isåfall er det påfallende at i nesten 40 år opptrådte ingen av partene som 'maksimalt rasjonelle': Ingen satset på egen største gevinst, et *first strike* som satte den andre ut av spill uten egne tap. Det kan derfor se ut som om de to i realiteten holdt fast ved en mindre 'rasjonell', mer solidarisk, løsning.

Når jeg likevel ikke tror det stemmer, er det fordi spillet kan ha vært et overflatefenomen, mer spillfekteri enn spill. Man prøver å få motparten til å *tro* at begge spiller PD med full intensitet. I virkeligheten de i full gang med å spionere inn opplysninger, ikke bare om motpartens våpen og deres lokalisering, men også om hva motparten vet om egen sides våpen og lokalisering, hvordan 'vi' evt. kan villedde ham med misinformasjon, eller i uten at han merker det avsløre hans misinformasjon overfor oss.²¹

Hvis denne tolkningen er riktig, kan interessen for spill av PD-typen tape seg drastisk, nå som den kalde krig er over og motparten erstattet med en usynlig fiende, 'terrorismen', som har vist stor oppfinnsomhet med virkemidler før, og som derfor er bortimot umulig å forutsi, enn si å nå med trusler om ulemper av PD-art gitt at de fortsatt opptrer 'rasjonelt' på sine premisser. Derfor kommer det

aldri til å bli noe spillteoretisk spill 'selvmordsbomber' eller 'terrorist'. For hvordan spiller man med usynlige motspillere?

En ytterst enkel funksjon som endrer spillteoriens spill fra det individuelt 'rasjonelle' til det kollektivt solidariske består rett og slett i å *summere utfallene*, the pay-offs, til begge (alle) parter.²² Vi kan kalle det *share*. Utfallsruta (rutene) med høyest samlet verdi blir da spilllets løsning(er), alle andre utfall ikke. Da ville f.eks. 'fangene' uten videre satse på samhold, fordi ingen annen utfallskombinasjon gir bedre resultat, i sum. Det virker kanskje naivt enkelt, men det fins et slikt spill, velkjent helt fra Romerretten – *concursum creditorum* eller konkurs (S&E s. 95-6). Her er poenget nettopp at institusjonen hindrer at enkelte kreditorer beriker seg på de andres bekostning; alle skal få samme dekningsprosent på sine krav.²³

Konkurs er et spill med negativ sum. Men det fins også spill (eller GASS) med positiv sum hvor utfallene fordeles likt. Hovedregelen (§ 2-25) i den norske *selskapsloven* av 1985 sier at overskudd (og underskudd) skal deles likt mellom deltakerne.²⁴ For forbrukssamvirke o.l. gjelder noe tilsvarende, forutsatt at hvert enkelt medlems handel med laget er omtrent like stor. Endelig har norsk lovgivning regler om arv og skifte, slik at arv skal deles likt mellom arvinger i samme 'arvegangsklasse', dvs. at personer med samme nærhet i slekt til arvelater skal dele likt innen sin 'klasse'.

Models of Social Man?

Noen mener²⁵ at S&E skuffer ved at undertittelen, *Models of Social Man*, ikke innfrir forventningene. Det er sant at boka legger større vekt på kritikken av de 'rasjonelle' modellene, og mindre på å utvikle alternative, sosiale modeller. Alternativene mangler likevel ikke helt. Spillet POD er f.eks. en type solidarisk spill som det lykkes aktørene å sette igjennom selv om de er forsøkt satt i en PD-type situasjon. Likedan det nettopp nevnte spillet 'konkurs'. Ingen av dem forutsetter noe kvalitativt samhold eller *Gemeinschaft* mellom de involverte. De forutsettes helt som f.eks. PD-spillerne å forholde seg bare til spilllets regler.

I S&E s. 105-15 diskuteres flere former for solidariske spill, men det er kanskje uheldig at rammen er en kritikk av et notasjons-system for spill utviklet av Elster og Poundstone. Elsters 'betingede solidaritet' er i praksis det samme som Axelrods bekjente 'tit for tat': 'Jeg vil helst samarbeide, men hvis du skuffer meg, kan jeg slutte med det'. Axelrod (1984) har alltid slått meg som å stille problemet feil. Han antar at samarbeid har utviklet seg fra et nullpunkt og kan falle tilbake til det. I virkeligheten har samarbeidet mellom mennesker alltid vært der, jfr. om Hobbes, Rousseau, Khaldoun foran.

S&E drøfter også andre former for solidariske spill med utgangspunkt i den gamle Reindriftsloven. Den innførte såkalt 'solidariske ansvar' for reineierne innen hvert beitedistrikt. Hvis rein hadde gjort skade og myndighetene ikke kunne nå alle i distriktet, så pliktet den eller de få som ble tatt å betale skaden 'en for alle og alle for en', altså betale hele erstatningen uansett om andres rein hadde gjort skaden. Dette kalte loven 'solidarisk ansvar'; den betaler som kan, eller som kan pågripes, uansett om distriktet gjør opp seg imellom etterpå.

Her blir det klart at preferansene for ulike utfall må snus på hodet før det blir mulig å tale om 'full solidaritet'. Så lenge den enkelte søker å minimere bare sitt eget tap, går det ikke, man ender i PD. Reell, full solidaritet må snu preferansene, slik at *gleden* ved å dele tapet med kollegene settes over det å slippe unna et større eller mindre eget tap. Det samme gjelder spillet SS, for Staying Straight (S&E s. 79-89), hvor man aksepterer personlig tap fordi *gleden* ved å være et anstendig menneske er større. Når spillerne tenker slik, må en analyse med pretensjon om gyldighet søke seg bort fra instrumentalisme og utvendighetstenkning, og over til identitets- og innvendighetstenkning, slik som 'den indre nektelse' (Østerberg 1966).

Det er i det hele tatt et problem at spillteorien ikke har begreper for å se ren deltakelse i spillet, det å gå inn i prosessen, som gevinst eller tap. Det fins ikke-instrumentelle spillsituasjoner, hvor f.eks. det å 'bli sett' eller unngå å 'bli sett' er det viktigste, altså forløp, ikke utfall. For eksempel var det største tap våre POD-spillere led, nok den langvarige negative medieoppmerksomheten. Men det at forløp ikke trekkes inn er en svakhet ved den foreliggende matematiske spillteorien, og ikke noen svakhet ved sosiale spill slik de går for seg i praksis, for her spiller jo prosessen en rolle.

Kjenneren Knut Midgaard (2001:618, jfr. S&E s. 100) som langt fra er noen radikaler sier det slik:

Torstein Eckhoff tvang meg til å tenke gjennom i hvilken grad spillteorien ... forutsetter en rent instrumentalistisk innstilling: at preferansene utelukkende ...må knytte seg til utfallet – og ikke kan ta hensyn til karakteren av de valg og handlinger som fører fram til utfallet... (J)eg er opptatt av muligheten av dialektisk overskridelse av de opprinnelig gitte preferanser ...(fordi) en viktig del av våre etiske vurderinger består i å besinne seg på hva som følger av en gitt beskrivelse av en situasjon der vi er medaktører.

Her sniker riktignok 'følgene', utfallene, seg inn igjen mot slutten, men nå begrenset av 'etiske vurderinger'. Det må man vel forstå som en almen forplik-

telse til å trekke inn også de videre konsekvensene av handlinger man har andel i, og det som førte fram til dem.

Konklusjon: Matematikkens spillteori har fascinert mange. Alt er tilsynelatende så logisk og klart når den kan anvendes. Man føler seg så rasjonell – kanskje fristende det selv når det går på bekostning av det å være et anstendig menneske. Men klarheten er misvisende, bare tilsynelatende, fordi faktiske 'spill' i motsetning til de matematiske alltid har omgivelser som kan endre eller velte dem. Som Bourdieu skrev (1997:22): 'Et felt (*le champ*) er et spill som setter også spillereglene på spill'. Faktiske spill kan være dobbeltspill, skuebrød, falskspill f.eks. slik at skillene mellom aktør, brikke, trekk, innsats og utfall blir flytende. Noen spiller, mens andre (kanskje alle?) *blir spilt med*. Den matematiske spillteorien er ikke troverdig i faktiske, spill-lignende situasjoner.

Samlet konklusjon: Modeller som 'allmenningens tragedie' og 'politimannens dilemma' gir bare rent unntaksvis empirisk holdbare analyser. Bedre modeller krever at man går ut over den matematiske bytte- og spillteoriens forutsetninger, trekker inn omgivelser, stabilitet, troverdighet. Etter von Neumann er det er vanlig mening at økonomifaget bygger på spillteorien, omtrent slik som matematikken ble tilbakeført til logikk og mengdelære av Russell og Whitehead. Hva skjer med økonomene når deres grunnlag svikter? Idag vil de nok som regel nekte å revidere sitt fag, skjønt Shaikhs artikkel tar et skritt i den retning. Forøvrig har Leviathan i hovedsak vunnet over allmennviljen – så langt. Men trolig er det omkamper i vente.

Noter

1. Sterkt forkortet og omarbeidet gjesteforelesning ved Institutt for sosiologi, Universitetet i Tromsø, 14.2.06.
2. Formuleringen her er Østerbergs. Webers egne ord (1985/1921:384): 'Die kapitalistischen Interessenten sind solange Interessenten der zunehmenden Erweiterung des freien Marktes, bis es einigen von ihnen gelingt, ... Monopole zu erringen und nun ihrerseits den Markt zu schliessen'.
3. I vår tid mest kjent gjennom arbeidene til to Nobelpristakere, Arrow (1983) og Debreu (1996).
4. Heretter forkortet S&E, Otnes (2004)
5. Standard forkortelse for *Prisoners' Dilemma*
6. Mer innngående om hvorfor i Otnes (1987) kap. III (4)
7. De to andre var Tor Bysveen og Olaf Foss.

8. Motsatt teori kalles stundom 'vapouring up-theory', at støtte til de laveste lag vil forplante seg opp til de høyere: 'når det regner på klokkeren så damper det på presten'.
9. I utgangspunktet var biologen Hardins også det, jfr. S&E s. 15-16.
10. White (2002), gammel fysiker, er fortsatt kreativ; han lanserer polymer-teori som komplement til nettverk-modellene: liquids, goos, gels, shards.
11. Den gang et fredelig sted.
12. Trolig en standpunktendring fra Lukács (1923) som kan leses slik at ideologiene er *både* sanne og falske, sanne som reell tingliggjøring, usanne fordi tingliggjøringen nettopp dekker over at en annen realitet kunne vært virkeliggjort i stedet.
13. Et norsk pionerarbeid i å behandle økonomi som delvis ideologi er Østerberg (1997/1967) 'Om rettferdiggjøring av inntektsforskjeller', hvor konklusjonen er at slik rettferdiggjøring i bunn og grunn er uholdbar eller ugyldig. Oppfølgeren 'Endring av plausibilitetsstrukturen' (s.st. s. 310-25) påviser at seinere rettferdiggjøringsforsøk bygger på en ideologi som freidig hevder at den ikke er ideologisk, tanken om Pareto-optimalitet. Internasjonalt skrev pioneren François Simiand (1912:134 ff), økonom og Durkheim-tilhenger, for snart 100 år siden om *l'économie mathématique comme construction idéologique*.
14. En annen sak at vi etter over 200 år aner at dette heller ikke er nok, at demokratiske system kan misbrukes, de også.
15. For å si det med historikeren Øystein Rian (1997:332-35)
16. Det kan vel kanskje kalles en historiens ironi at en ledende forstmann, en som endog mistet livet i entusiastisk arbeid for bevegelsen, var Jon Elsters oldefar.
17. Slike som S&E s. 76 kaller *Game Approaching Social Situations*, GASS
18. Jfr. dog S&E s. 87-88 som påpeker at det nylig innførte ordningen med strafferabatt eksplisitt *ikke* svarer til Fangens dilemma-situasjonen. Den som tilstår sist har som regel gjort seg fortjent til *samme* strafferabatt som den som har tilstått først.
19. En fransk stjernetenis-pappa ble nylig dømt for å ha sneket det prestasjonshemmende stoffet Temesta i barnas konkurrenter.
20. Innspill fra Årbokas konsulent ligger til grunn for dette avsnittet, liksom for note 12 om Lukács forskjellige ideologibegrep foran.
21. Utmerket analysert av Goffman i hans *Expression games* (1970).
22. Dette gjør riktignok nullsumspill uinteressante, for der vinner eller taper ingen noe i sum.
23. Gjeldende norsk lov om gjeldsforhandlinger, akkord og konkurs er vesentlig mer komplisert, men lik dividende er likevel det bærende hovedprinsipp.
24. Det er adgang til visse unntak, og for aksjeselskaper gjelder andre regler.
25. F.eks. professor Roar Hagen i Tromsø.

Litteratur

- Arrow, K (1951) *Social Choice and Individual Values*, New York, Wiley, 2. utg. 1963
- Arrow, K (1983) *General Equilibrium*, Oxford, Blackwell
- Axelrod, R (1984) *The Evolution of Co-operation*, New York, Basic books
- Bourdieu, P (1997) *Les usages sociaux de la science*, Paris, INRA

Allmenningenes heltesaga

- Coleman, J S (1990) *Foundations of Sociology*, Cambridge, Mass., Belknap
- Debreu, G (ed.) (1996) *General Equilibrium*, Cheltenham, Elgar
- Goffman, E (1970) *Strategic interaction*, Oxford, Blackwell
- Hardin, G (1968) The Tragedy of the Commons, i *Science* v. 162
- Hernes, G (1971) *Interest, influence and cooperation: A study of the Norwegian Parliament*, thesis, Baltimore, Johns Hopkins University.
- Hernes, G (1973) Stortingets komitésystem og maktfordeling i partigruppene, i *Tidsskrift for samfunnsforskning* b. 14, nr. 1
- Ibn Khaldun (1967) *The Muqaddimah*, London, Routledge
- Lukács, G (1968/1923) *Geschichte und Klassenbewusstsein*, Cavefors overs.
- Lukács, G (1984) *Zur Ontologie des gesellschaftlichen Seins. 1. Halbband*, Darmstadt, Luchterhand
- Midgaard, K (2001) Strategisk tenkning – i en noe videre sammenheng, i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 4
- NOU 1982:3 *Maktutredningen. Sluttrapport*
- Ostrogorski, M (1902) *Democracy and the Organization of Political Parties*, New York, Macmillan
- Ostrom, E (1990) *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge : Cambridge University Press
- Otnes, P (1966) *Gruppeavgjørelser i en fagorganisasjon*, Oslo, ISO
- Otnes, P (1987) *Exorbitant Exchange. The defective empirical foundations of sociological models of social exchange*, Oslo, ISO
- Otnes, P (2004) *Society and Economy*, Oslo, Solum
- Poundstone, W (1993) *Prisoner's dilemma*, N.Y., Doubleday
- Rian, Ø (1997): *Danmark-Norges historie*, b. 2, Oslo, Universitetsforlaget
- Rousseau, J-J (1964) *Oeuvres complètes III*, Paris, Pléiade
- Samuelson, P (1964) *Economics*, 6th Edition, New York, McGraw-Hill
- Seip, J A (1968) *Tanke og handling i norsk historie*, Oslo, Gyldendal
- Shubik, M & v.d. Heyden (1979) Logrolling and Budget Allocating Games, i *International Journal of Game Theory*, v. 7, nr. 3.4
- Shubik, M (1999–) *The theory of money and financial institutions 1-3*, Cambridge, Mass., MIT Press
- Simiand, François (1912) *La méthode positive en science économique*, Paris, Felix Alcan
- Slagstad, R (1998) *De nasjonale strateger*, Oslo, Pax
- Walras, L (1900) *Éléments d'économie politique pure*, 4. utg., Lausanne, F Rouge
- Weber, M (1985) *Wirtschaft und Gesellschaft*, 5. Aufgabe, orig. 1921, Tübingen, Mohr

- Wilden, A (1987) *The Rules are no Game*, London, Routledge
- White, H (1970) *Chains of Mobility*, Cambridge, Mass., Harvard Univ Press
- White, H (2001) *Intervju 16.4*, ved MacLean & Olds, Madison, Wisc.
www.ssc.wisc.edu/theory@madison/papers/ivwWhite.pdf, lest februar 2006.
- White, H (2002) *Markets from Networks*, Princeton N J, Princeton Univ press
- Østerberg, D (1966) *Forståelsesformer*, Oslo, Pax
- Østerberg, D (1997) *Fortolkende sosiologi II*, Oslo, Universitetsforlaget